

והאלוקים נסה את אברהם עיונים בפרשת העקידה

שלום אשכנז

לאחר עיון בנסיונות בהם נתנסה אברהם אבינו אשר שיאם בא לידי ביטוי בנסיון העקידה, העלו שאלות לגבי מהותו של הנסיון, סיבותיו ותוצאותיו, על מנת לנסות ולהבין במקצת ע"פ דלות כוחנו חלק מהנהגת ה' בעולם. בפרשת וירא פרק כב' פסוק א': נאמר "ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם".

נסיון זה מעמיד אותנו בפני בעיה מרכזית:

מדוע הקב"ה היה צריך לנסות את אברהם בנסיון כה חמור וקשה, הרי "הוא היודע והוא המדע" הכל גלוי וידוע לפני הקב"ה וממילא ידע כי אברהם יעמוד בנסיון. ננסה לראות את התייחסותם של הפרשנים לאור כמה נקודות מרכזיות:

- א: "ויהי אחר הדברים האלה" – העתוי.
- ב: "והאלוקים נסה את אברהם" – המטרה.
- ג: "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" – התוצאה ותולדותיה.

1) נסיון העקידה - לימוד לקח לאברהם בעקבות הברית עם אבימלך

דעת הרשב"ם כפי שהיא מובאת בפרק כב' פסוק א' וזה לשונו:

"ויהי אחר הדברים האלה – כל מקום שנאמר אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה שלמעלה . . . אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם . . . כלומר אמר הקב"ה לאברהם: נתגאית בן שנתתיך לכרות ברית ביניכם ובין בניהם ועתה לך העלה לעולה וראה מה הועילה ברית שלך". כלומר אברהם אבינו ראה את עתידו של בנו (ושל האומה בכללה) תמיד כנגד הגויים ולא אור לגויים. אברהם חשב שכדי להבטיח את עתידו של בנו הוא צריך לכרות ברית עם האומות על מנת שבנו יוכל לחיות בשלום. מיד בא הקב"ה ואומר לו העלה לעולה, כלומר הקב"ה רוצה ללמד את אברהם שיצחק בעצם הוא בנו של הקב"ה וכל חיותו היא בזכות הקב"ה. לאחר מעשה העקידה אומר לו הקב"ה "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" דהיינו עתה מבין אתה למי נתונה ההחלטה על המשך חיותה של האומה.

לפני מעשה העקידה ניתן לראות כיצד הקב"ה רומז לאברהם שיצחק צריך להיות אור לגויים ולא להיות קיים בזכות הגויים. כאשר שרה אומרת ליצחק גרש את בן האמה אברהם אבינו מפחד. מיד הקב"ה אומר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. דהיינו יצחק צריך לגדול לא מול הגויים אלא לבדו.

בפרשת חיי שרה, אברהם אבינו מיישם את הלקח שלמדו הקב"ה, והוא אומר לבני חת: "גר ותושב אנכי עמכם", וכמו שמפרש רש"י: ואם תרצו גר, ואם לא – אהיה תושב, ואטלנה מן הדין. פה כבר אברהם יודע שהוא צריך להתוות את הדרך לגויים ולא להכנע לתכתיבי הגויים.

(2) נסיון העקידה – בשביל המנוסה

בפירושו על התורה כותב הרמב"ן כי כל נסיונותיו של הקב"ה הם בעבור המנוסה ולא בעבור המנסה. הקב"ה יוע שהמנוסה יעמוד בנסיון, ואין הקב"ה מעמיד בנסיון מי שלא יוכל לעמוד בו, כמו שכתוב בתהילים "ה' צדיק יבחן". יתרה מזאת, ע"י הנסיון הקב"ה מאפשר למנוסה להוציא את הכוחות הטמונים בו מן הכח אל הפעל. על כן יש להסביר כי נסיון העקידה בא כדי להוכיח לאברהם כי ביכולתו להוציא מהכח אל הפועל את תכונותיו ומידותיו הטובות. וזהו שאמרנו שהנסיון הוא בעבור המנוסה ולא בעבור המנסה. אך עדיין נשאר קשה על הנאמר בפסוק "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" אם הנסיון הוא בעבור המנוסה והקב"ה ידע לפני הנסיון כי אברהם ירא אלוקים, אם כן מה מקומו של הפסוק הנ"ל? אלא על פי מה שפירשנו עתה ידעתי – פירושו: עכשיו אתה אברהם יודע כי יש בכוחך להוציא את תכונותיך ומידותיך הטובות מן הכח אל הפועל.

(3) נסיון העקידה – הוכחה למקטרגים ואומ"ה את גדולת אברהם

הגמרא בסנהדרין דף פט: אומרת: "אמר ר' יוחנן בן זמרא: "ויהי אחר הדברים האלה" – אחר דבריו של שטן שאמר לפני הקב"ה זקן זה חננתו בן למאה שנה פרי בטן מכל הסעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך. אמר לו הקב"ה אם אני אומר לו זבח בנך לפני מיד זובחו, ומיד כתוב "והאלוקים נסה את אברהם".

וכן מובא באב"ע פירושו של ר' סעדיה גאון שאומר: נסה – הראה צדקתו לבני האדם. שואל עליו האב"ע "והלא ידע הגאון שבשעה שעקד אברהם את בנו לא היו שם אפילו נערים, אם כן כיצד חשב להראות צדקתו לבני אדם?! על שאלה זו עונה בעל העקדת יצחק בשער עשרים ואחד: "לאחר שנכתב נסיון זו בתורה האלוקית לעדות נאמנה כאילו נעשה זה הנסיון לעיני כל ישראל העוברים, ההווים והעתידים, וממילא ידעו על כך אומות העולם. וזהו העניין כי בסוף פרשת העקידה אומר הקב"ה עתה ידעתי, מעתה יש לי תשובה להשיב לשטן ולאומות העולם על חיבתו היתרה לאברהם. מעתה יש לי פתחון פה כי באמת ירא אלוקים הוא.

רבינו בחיי מעלה שאלה נוספת והיא: מדוע הקב"ה מעכב את אברהם זמן רב כל כך, מולך אותו דרך שלושת ימים ולא מעמיד אותו בנסיון כבר ביום הראשון או בשני, הרי מטרת הנסיון היא כדי להראות לאומות העולם את גדולתו של אברהם. ותשובתו לשאלה היא: הקב"ה הולך את אברהם "דרך שלושת ימים", בכדי שלא יאמרו אומות

העולם "המהמו וערבבו" ולכן הלך לשחוט את בנו ואם היה שוחטו ביום הראשון היה עושה זאת בבהלה רבה. אך לאחר שהלך "שלושת ימים" נעשית העקידה בישוב הדעת מתוך כוונה ורצון לקיים את דבר האלוקים.

4) נסיון העקידה – הרמת אברהם על נס "נסה" מלשון נס

הנצי"ב בפירושו העמק דבר כותב על הפסוק – "והאלוקים נסה את אברהם" כי כל ענין הנסיון היה בבחינת נס מלשון להתנוסס" היינו להגביהו על נס, נסיון זה הגדיל את אברהם והעלהו לתכלית גדולת האומה היהודית.
חז"ל מדמים את כל ענין הנסיון בשלושה דימויים:

- א) כאדם הדופק על קדירה לפני שקונה אותה בכדי לעמוד על טיבה.
- ב) הנסיון מדומה להכאה על פשתן טוב שככל שמכים בו יותר הוא נעשה משובח וטוב יותר, מה שאין כן בפשתן רע.
- ג) הנסיון מדומה למבחן שעושים לחמור הנושא משא ומעמיסים עליו עוד, ובוחנים עד כמה יצליח לשאת.

נראה לדמות את נסיון העקידה לדימוי השני עם הפשתן. הקב"ה מכה לכאורה באברהם הצדיק וכך מגדיל ומרומם אותו. הקב"ה מעלה על נס את אברהם וע"י שמגדילו גם כן מעלה את האומה כולה.
בסוף פרשת העקידה אומר הקב"ה לאברהם – "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה". יראתו של אברהם מפני הקב"ה לא באה מתוך יראה ופחד, אלא מתוך ידיעה שיש תכלית לכל צווי של הקב"ה, ולמרות דרגתו הגבוהה של אברהם הוא נשאר ירא אלוקים ולא מערער על הקב"ה.

משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שציווה את נתינו לשחוט את בנו, הלך הנתין ושחט את בנו (מתוך כוונה לא לפגוע בעצמו שאם לא יקיים את צווי המלך ישחט המלך אותו ואת בנו), אך בנתין המקורב למלך אין הדבר כך, כיון שיש באפשרותו לשאול את המלך לפשר החלטתו ולנסות להניאו מהחלטתו זו. ואילו אצל אברהם אע"פ שהיה מקורב לקב"ה ויכל לשאול לפשר הגזירה או לנסות לשנותה (כפי שעשה בסדרם) אין הוא מערער בדבר אלא ממחר לקיים את דבר ה'.

5) העקידה – ביטולו של אברהם כנגד צווי של הקב"ה

ע"פ השם משמואל מטרת נסיון העקידה היא בכדי להראות לאברהם כי הוא מסוגל לבטא את עצמו כנגד צווי הקב"ה. אברהם שהיה צדיק שהתחסד עם כל באי עולם (עפילו עם הנוכרים) נצטווה עתה לעשות מעשה הפוך ממידתו. דבר זה מסביר את הסיבה לשלושת ימי ההליכה. עד העקידה עצמה. הקב"ה רצה שיתנתק מטבעו וממידתו הקודמת. לאחר העקידה הקב"ה אומר "עתה ידעתי" – עתה הוכחת לי כי אתה מסוגל לבטל את עצמך כדי להתקרב להקב"ה. ע"פ השפת אמת כל הנסיונות שנתנסה אברהם

היו הכנה לדורות הבאים – כשם שאברהם עמד בנסיון העקידה והיה מסוגל להוציא מהכת אל הפועל את מידותיו הטובות ולבטל את עצמו כנגד צויו של הקב"ה יתברך כך כל איש מישראל יכול (ויוכל) לבטל את עצמו כנגד צויו של הקב"ה.

סיכום

נמצינו למדים לאור האמור לעיל שכל ענין העקידה היה בסופו של דבר לחשל, לגדל ולרום את נפש האומה הישראלית הן אצל אברהם והן לדורות הבאים אחריו עד עולם, בחינת מעשה אבות סימן לבנים, שצריכים לשאוב כח ממעשה העקידה כדי לעמוד בכבוד ולא בביזוי בנסיונות שמנסה אותנו הקב"ה מדי יום ביומו.

אמנם מצד אחד אנו אומרים אל תביאנו לידי נסיון, שע"י נסיון לא נבוא לבזיון, אבל מאידך אם הקב"ה מחליט לנסות אותנו צריכיים להתחזק ולעמוד בנסיון. בחלק מהנסיונות הקב"ה גם רוצה ללמדנו לקח/לדבקנו במידה שלא היתה טבועה בנו עד היום.

וממילא כבר נפתרה השאלה למה היה צריך הקב"ה לנסות אברהם בנסיון כה קשה, כי ככל שהנסיון יותר קשה כך האדם יכול להתעלות לדרגה גבוהה יותר.